

Fakihler ve Sofuların Kavgası 17. Yüzyılda Kadızâdeliler ve Sivâsîler

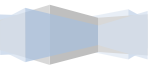
Ali Fuat Bilkan

İstanbul, İletişim Yayınları, 2016, 207 sayfa, ISBN:978-975-05-2098-3

Yunus AKTI*

Edebiyat çalışmaları ile tanınmış olan Ali Fuat Bilkan, 17. yüzyılın büyük kısmında yer alan Kadızâdeliler ve Sivâsîler'in mücadelesini kaleme almıştır. Aynı zamanda müellif, yararlandığı kaynaklar itibarıyla de disiplinler arası bir çalışma hazırlamıştır. Bu eseri kaleme alırken dönemin faillerinin eserlerini kullanmasının yanında dönemin müverrihlerinin eserlerini ve şairlerinin divanlarını da kullanmıştır. Bu şekilde gerçekleşen olayların toplumsal yüzünü görmemiz de mümkün olmuştur.

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, yunus.akti@stu.fsm.edu.tr

Eserde Ali Fuat Bilkan, olaylar 17. yüzyılda gerçekleştiği için öncelikle 17. yüzyılda nelerin yaşandığını, Osmanlı Devleti'nin siyasî, sosyal, ekonomik ve bilim açısından ne durumda olduğunu anlatmıştır. Sonrasında “Fakihler”in dayanaklarının neler olduğunu, düşünce temellerinin neler olduğunu şahıslarıyla birlikte açıklığa kavuşturmuştur. “Sofular” ile devam eden müellif aynı şekilde kişilerle birlikte bu hareketin öncülerini ve savundukları fikirleri eserlerinden yararlanarak belirtmiştir. Neler üzerinde ihtilafa düştüklerini başlıklarla bizlere sunmuş ve açıklamıştır. Son olarak devrin ulemasının bu iki gruba karşı takındıkları tavrı ve düşünceleri de belirten yazar, bütün eseri özetleyerek sonuç bölümüyle nihayete erdirir.

17. yüzyılın genel bir görüntüsüne baktığımızda; padişahlık ekberiyete göre uygulanmaktaydı. Bu dönemin sultanları sırasıyla; I. Ahmed, I. Mustafa, II. Osman, tekrar I. Mustafa, IV. Murad, İbrahim, IV. Mehmed, II. Süleyman, II. Ahmed ve II. Mustafa'dır. Bunun yanında bu yüzyılın malî durumu pek de iç açıcı değildi ve bu durumu bertaraf etmek için layihalar hazırlanmaktaydı. Sürekli isyan halinde bulunan sipahiler ve rüşvet ile belli yerlere gelen ulema bozulan sistemi gözler önüne sermektedir. Özellikle Cinci Hoca, buna çarpıcı bir örnektir. İlmiye payelerinin rüşvetle dağıtılması da artık liyakatli kişilerin bu makamlara gelememesine neden olmuştur. Bunlarla birlikte toprak sisteminin bozulması, ardından gelen âyânların halka zulmetmesi reayanın ne kadar zor durumda kaldığını bizlere göstermektedir. Vak'a-i Vakvakiye, aslında bozulan maliyenin karşılığında ortaya çıkmış bir meseledir. Dönem itibarıyla bu kadar perişanlığın içerisinde bir kurtarıcı beklentisi Sabatay Sevi'nin “Mesihlik” iddiasıyla ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Anadolu'da hâkim olan “Ekberîlik”, Muhyiddin İbn Arabî'ye isnad edilmiştir. 17. yüzyılda da etkin olan bu görüş, Kadızâdeliler'in argümanı olmuş, bunun üzerinden Halvetîleri ve Mevlevîleri tenkit etmişlerdir.

Bakıldığında Kadızâdeliler ile Sivâsîler arasındaki mücadeleyi, “Hadis Okulu” ve “Re'î Okulu” arasındaki mücadeleye kadar götüren müellif, bu ikiliğin zaman içerisinde kişilerin değişerek devam ettiğini belirtmektedir.

Kadızâdeliler isimlerini Kadızâde Mehmed Efendi'den almaktadırlar. Onun başlattığı hareketi halefleri olan Üstüvânî Mehmed Efendi ve Vanî Mehmed Efendi devam ettirmiştir. Kendilerinin İbn Teymiyye ve İmam Birgivî'yi örnek aldıklarını ve onların görüşlerini paylaştıklarını belirtmektedirler. İbn Teymiyye'nin ortaya çıktığı dönemde Moğolların saldırısı her tarafı sarmış, inançlar sarsılmış durumdaydı. Abbasîlerin ve Selçukluların ortada olmayışı ile Şîî-Batınî inanç ve bid'atler yayılım göstermiştir. İşte İbn Teymiyye bunlarla mücadele etmiştir. Devlet-i Aliyye'de bu düşüncüyü savunanlardan biri de İmam Birgivî'dir. Kadızâdeliler, İbn Teymiyye ve İmam Birgivî'yi örnek aldıklarını belirtse de İmam Birgivî hiçbir şekilde siyasete yanaşmamış, siyasetten tamamen uzak durmuştur. Kadızâdeliler aksine devlette siyasî bir nüfuz elde etmek için Halvetîlerin karşısında bulunmuşlardır.

Sivâsîler ise; isimlerini Halvetiyye tarikatının Sivâsîyye koluna mensup oldukları için bu ismi almışlardır. Abdülmecid Sivasî, Abdülâhad Nuri ve Niyazi-i Mısrî'dir bu hareketin aktörleridir. Sofular olarak da anılan bu grup, sarayda nüfuz sahibi olduğu için Kadızâdeliler tarafından tehlike olarak görülmüşlerdir.

Bid'at olarak görülen uygulamalar, tütünün haramlığı, kahve ile kahvehaneler, zikir halinde yapılan sema, devran ve raks, Firavun'un imanlı olup olmadığı, İbnü'l-Arabî'nin görüşleri, medreselerde akli ilimlere dair verilen derslerin azalması, Hz. Hızır'ın hayatta olup olmadığı, makamı bir şekilde Kur'an/ezan okuma, Hz. Peygamber'in anne-babasının imanlı olup olmadıkları, nebilere salat ve selam getirme, Yezid'e lanet okuma, kabir ziyareti, kandil ve Kadir gecesinde namaz kılma, namazlardan sonra tokalaşarak birbirini tebrik etme, başıyla selam verme, rüşvet, deniz mahsullerinin helalliği konuları Kadızâdeliler ile Sivâsîler'in arasında büyük tartışmalara neden olmuş, ikisinin birbirine üstünlük sağlama çalışmaları ile olay büyümüştür. Bu mücadele zaman zaman sopalı kavgalara, zaman zaman da iki taraftan sürgüne cezalarına sebep olmuştur.

17. yüzyılın âlimlerinden Kâtip Çelebi'den çokça yararlanan eserde görüyoruz ki; Kâtip Çelebi bu konular ve tartışmalar içerisinde hep orta yolu savunmuş, iki tarafa da eleştirisini eksik etmemiştir. Bahâyî Efendi, Şeyhülislam Yahyâ, Solakzâde Mehmed Hemdemî, Na'imâ Mustafa Efendi ve Evliya Çelebi gibi âlimlerin bu hizipleşmelere nasıl tavır takındıklarını da belirtmektedir.

Sonuç olarak; bahsettiğimiz yüzyıla damga vuran bu iki grubun mücadelesi, dönemi bir hayli işgal etmiştir. Bu sebeple olaylar nihayete erince, Osmanlı ıslahatlara girişecektir. Kadızâdeliler ve Sivâsîler'in üzerine yazılmış eser azlığı ve Türkçe'de bu konuda müstakil bir eserin bulunmaması bu kitabı değerli kılmaktadır.

Öncesinde de belirttiğimiz gibi, müellifimi edebiyat lisansına sahip olması hasebiyle toplumun gerçekleşen olaylara nasıl baktığını görmemiz açısından *Divan*'ları başarılı bir şekilde kullanmıştır. Kadızâdeliler'in ortaya çıkmasındaki zemini ve şartları sistematik bir biçimde anlatan yazarımız, etkilendikleri şahsiyetlere ayrıca yer vermiştir. İbn Teymiyye'nin temel görüşleri genel itibariyle başarılı bir şekilde aktarılmıştır. Osmanlı döneminde ilk selefî görüşün ilk temsilcisi diyebileceğimiz İmam Birgivi'nin eseri doğrudan kullanılan kaynaklar arasındadır. Kadızâdeliler ve Sivâsîler'in bu tartışma ve mücadele sırasında kaleme aldıkları risaleler ve eserlerin de kullanılması, kişilerin düşüncesini aktarmada başarılı olmuştur. Fakihler ve sofuların arasındaki ihtilafli tartışmalar ele alınırken, iki tarafın yazdıklarından pasajlar verilir. Ardından devrin ulemasından olan Solakzâde, Na'imâ ve Kâtip Çelebi'nin eserlerinden bu konular üzerine görüşleri verilir. Olayların nasıl aksettığını görmemiz açısından bizlere iyi bir bakış açısı sunmaktadır. Günümüze kadar yazılmış olan yerli-yabancı bilimsel eserlerden de yararlanması esere akademik bir değer kazandırmıştır. Titizlikle hazırlanan eser araştırmacılara sunulmuştur.